

Siemak, Zbigniew

Straż Obywatelska i Milicja Miejska w Siedlcach w czasie I wojny światowej

---

Szkice Podlaskie 9, 49-60

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Siemak
Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie

*Straż Obywatelska i Milicja Miejska
w Siedlcach w czasie I wojny światowej*

Do wiosenno-letniej ofensywy państw centralnych w 1915 roku Siedlce pozostawały pod okupacją rosyjską¹. Po wycofaniu się wojsk rosyjskich z Królestwa Polskiego w sierpniu 1915 r.², Siedlce zostały zajęte przez wojska niemieckie i znalazły się pod okupacją niemiecką³.

---

¹ W nowym podziale administracyjnym Królestwa dokonanym w 1866 roku, Siedlce spełniały funkcję siedziby guberni. Podział ten z niewielkimi zmianami przetrwał do 1912 roku, kiedy to z części guberni siedleckiej (którą to wówczas zlikwidowano) i części lubelskiej utworzono nową gubernię chełmską. Gubernię tę wyłączono z Królestwa Polskiego i wcielono ją do Cesarstwa rosyjskiego (generał - gubernatorstwa w Kijowie). Decyzje te nie weszły jednak w życie z powodu odwrotu wojsk rosyjskich i okupacji Królestwa przez Prusy i Austrię. Zob. J. Bardach, B. Leśniadorski, M. Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976, s. 405; W. Trzebiński, A. Borkiewicz, *Podziały administracyjne Królestwa Polskiego w okresie 1815-1918 r.*, „Dokumentacja geograficzna”, z. 4, Warszawa 1956, s. 96-100; A. Winter, *Siedlce jako ośrodek administracyjny w XIX wieku*, „Szkice Podlaskie” Siedlce 1983, s. 25; A. Wrzyszczyk, *Gubernia Chełmska. Zarys ustrojowy*, Lublin 1997 (passim).

² Ewakuację wszystkich urzędów z Siedlec Rosjanie rozpoczęli 26 lipca 1915 roku. W mieście pozostawili tylko Magistrat i policję. Ostatnie oddziały rosyjskie opuściły Siedlce w nocy z 11 na 12 sierpnia, pałac wcześniej magazyny wojskowe, stację kolejową oraz nagromadzone zapasy zboża i siana. Zob. A. Winter, *Dzieje Siedlec 1448 - 1918*, Warszawa 1969, s. 203 - 211; A. Kuć-Staniszevska, *Wspomnienia z okupacji niemieckiej 1915-1918. Na podstawie urzędowych dokumentów*, Warszawa 1939, s. 35-36.

³ Okupacja niemiecka, objęła 3/5 terytorium Królestwa ze stolicą w Warszawie. W jej skład weszły gubernie: kaliska (z wyjątkiem powiatu wieluńskiego), połowa piotrkowskiej, warszawska, płocka i łomżyńska oraz dawne gubernie siedlecka i suwalska. Cztery powiaty dawnej guberni siedleckiej (białskopodlaski, radzyński, włodawski i konstantynowski) - nie weszły w skład zarządu okupacji niemieckiej, bowiem Niemcy przewidywali te tereny jako przedmiot ewentualnych przetargów w przypadku tworzenia proniemieckiego państwa ukraińskiego i państwa litewskiego. Dlatego też ww. tereny podlegały pod niemiecki Zarząd Wojskowy, tzw. Oberost (Komenda Etapowa Naczelnego Dowództwa Armii Wschodnich. Na jesieni 1915 roku ustalono linię demarkacyjną między dwiema okupacjami. Przebiegała ona poprzez miejscowości Będzin, Częstochowę, Działoszyn, Widawę, Tomaszów, i dalej brzegiem Pilicy, Wisły i Wieprza do Rudy na północ od Chełma. Zob. S. Kieniewicz, *Historia Polski 1795-*

Rozporządzeniem cesarza niemieckiego Wilhelma II 24 sierpnia 1915 r. utworzono w strefie okupacji niemieckiej Generalne Gubernatorstwo Warszawskie (GGW).⁴ Generalnym gubernatorem został mianowany gen. Hans von Beseler. Podlegał on bezpośrednio cesarzowi. Do jego podstawowych zadań należało utrzymanie porządku, spokoju jak również zaspokojenie potrzeb armii niemieckiej. Podporządkowanych mu było 11 gubernatorów wojskowych: w Częstochowie, Kaliszu, Włocławku, Łomży, Ciechanowie (później w Mławie), Sierpcu (potem w Płocku), Warszawie, Grodzisku (potem Skierniewicach), Łukowie i Siedlcach⁵. Każdy z gubernatorów wojskowych zarządzał terytorium gubernatorstwa wojskowego, złożonego z kilku powiatów. Oprócz administracji wojskowej, na terenie okupacji niemieckiej w Królestwie, istniał cywilny zarząd GGW. Na jego czele stał naczelnik administracji - Wolfgang von Kreis. Podlegał on generał gubernatorowi w Królestwie. Naczelnik administracji cywilnej zawiadywał zarządzeniem wewnętrznym GGW, łącznie z administracją, sądownictwem i gospodarką. Podlegały mu także i inne urzędy, m.in. urzędy powiatowe czy prezydium policji⁶. Na całym terenie GGW utworzono 29 urzędów powiatowych i 2 prezydium policji: w Warszawie i Łodzi. Na ich czele stał prezydent policji. Utworzone urzędy powiatowe obejmowały swoją działalnością najczęściej dwa lub więcej dawnych powiatów. Na ich czele stał naczelnik powiatu a policją kierował prezydent policji. Władze okupacyjne zapewniały spokój na terenie GGW przy pomocy żandarmerii niemieckiej, oddziałów wojskowych Landsturmu i tajnej policji polowej⁷. Wykorzystywały też w tym zakresie, zastane polskie organizacje społeczne, jakimi były Komitety Obywatelskie i ich organy wykonawcze - Straże Obywatelskie.

1918, Warszawa 1983, s. 520 oraz J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, dz. cyt., s. 457.

⁴ Na czele GGW stał wyższy oficer w randze generała. Posiadał on organ pomocniczy w postaci sztabu, w którym 2-3 oficerów stanowiło korpus sądowy urzędu gubernatorstwa, podzielonego na wydziały. Zob. W. Ćwik, J. Reder, *Lubelszczyzna. Dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977, s. 121.

⁵ Siedlecka gubernia wojenna składała się z powiatów: siedleckiego, sokołowskiego, węgrowskiego, nowomińskiego i radzyńskiego. Zob. A. Winter, dz. cyt., s. 203-211.

⁶ W. Ćwik, J. Reder, dz. cyt., s. 121.

⁷ Żandarmerię niemiecką podporządkowano władzom lokalnym. Od 13 maja 1917 r. przekształcono ją w żandarmerię polową z powodu jej militarnego charakteru (w GGW była jedna brygada żandarmerii). Oddziały Landsturmu zabezpieczały bezpieczeństwo wewnętrzne w GGW. Pełniły one służbę garnizonową w liczbie od 41,5 batalionów w 1915 r. do 37 batalionów u schyłku okupacji. Tajna policja polowa pełniła w GGW funkcję policji politycznej i kontrwywiadu. Miała ona swoje oddziały w gubernatorstwach i placówki w powiatach. Zob. H. Rappaport, *Źródła do dziejów okupacji niemieckiej w Królestwie Polskim w czasie I wojny światowej w pozostałościach akt General-Gubernatorstwa Warszawskiego*. „Archeion”, t. LII, 1969, s. 41 i nn.

Komitety Obywatelskie (KO) powołano w miastach, tuż po wybuchu I wojny światowej⁸. Po zajęciu Królestwa przez wojska niemiecko-austriackie, Komitety jako reprezentacja społeczeństwa polskiego, podkreślały swoją apolityczność, licząc się ze zmiennością kolei wojny i możliwością powrotu Rosjan. Chodziło o to, aby niczym nie narazić kraju, miast i społeczeństwa na represje władz rosyjskich w razie ich powrotu. Szło również o to, aby móc uchylać się od spełnienia niektórych przynajmniej żądań niemieckich. Jednak mimo takiego stanowiska podjęły one szereg starań, które niosły pomoc ludności dotkniętej bezrobociem, głodem i nędzą. Podjęły także działania mające zadośćuczynić, w miarę możliwości, aspiracjom narodowym, przejmując - w Warszawie - sprawy sądownictwa i szkolnictwa. W tym m.in. celu, dla zapewnienia porządku, utworzono trybunały i sądy pokoju, które sprawnie przejęły bieżący wymiar sprawiedliwości. Tym samym komitety zaczęły spełniać rolę nie istniejącego państwa polskiego⁹.

Straże Obywatelskie, powołane do ochrony porządku publicznego, istniały już za czasów administracji rosyjskiej, przed utworzeniem Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego. W wielu miastach i osadach Królestwa spotykamy się z nimi na początku I wojny światowej. Np. Straż Obywatelska w Zagłębiu Dąbrowskim rozpoczęła działalność 30 lipca 1914 roku, w Łodzi Milicja Obywatelska 2 sierpnia, a w Warszawie 11 października 1914 roku¹⁰. Najpóźniej, bo dopiero w połowie 1915 roku utworzono organ wykonawczy Komitetu Obywatelskiego w Lublinie i na Podlasiu. Milicja Obywatelska w Lublinie rozpoczęła działalność za zgodą generał-gubernatora lubelskiego w połowie 1915 roku¹¹ a w sierpniu tegoż roku Mi-

⁸ 10 września 1914 roku, dzięki intensywnym staraniom działaczy Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego i Stronnictwa Polityki Realnej, rozpoczął działalność Centralny Komitet Obywatelski w Warszawie. Traktowano go jako organizację reprezentującą całokształt życia społeczno-gospodarczego. Jednocześnie w terenie zaczęły działać komitety gubernialne (9), powiatowe (48), okręgowe (6), miejskie (91) oraz gminne (400). Zob. A. Misiuk, *Tworzenie organów policyjnych w okresie I wojny światowej (1914-1918)*, „Problemy Kryminalistyki”, 1987, nr 176, s. 248.

⁹ Ten zaimprovizowany element państwowości polskiej Niemcy wkrótce znieśli, wprowadzając 11 września 1915 roku sądy niemieckie i rozwiązując (14 września tegoż roku) Centralny Komitet Obywatelski. Zob. J. Pajewski, *Odbudowa państwa polskiego 1914-1918*, Warszawa 1985, s. 94-96.

¹⁰ *Dziesięciolecie służby bezpieczeństwa w Polsce Odrodzonej*, pod red. E. Grabowieckiego. Warszawa 1928, s. II oraz W. Strzelecki, *Bezpieczeństwo na ziemiach polskich. Od kniecia grodowego do granatowej armii*, Warszawa 1934, s. 135.

¹¹ W. Zyśko, *Struktura władz policyjnych woj. lubelskiego w latach 1918-39, ich pozostałość aktowa w WAP w Lublinie*, „Archeion”, 1967, nr 46, s. 139.

licja Obywatelska powstała w Białej Podlaskiej¹².

Straż Obywatelską w Siedlcach utworzono kilka dni przed ewakuacją administracji rosyjskiej. Czuwała ona nad bezpieczeństwem mieszkańców miasta podczas ewakuacji Rosjan¹³. Jej działalność oparta była o „Projekt Statutu Straży Obywatelskiej m. Siedlec” zatwierdzony jednogłośnie przez Komitet Obywatelski w Siedlcach w dniu 2 sierpnia 1915 roku¹⁴. W myśl tego projektu bezpośredni nadzór nad SO pełnił Komitet Obywatelski. On też, lub upoważniona przez niego „Sekcja Bezpieczeństwa Publicznego” KO, organizował SO, dostarczał i rozliczał fundusze na jej działalność oraz zatwierdzał specjalne oznaki SO. Na czele Straży Obywatelskiej stał naczelnik - członek KO - który był zatwierdzony przez KO na wniosek Sekcji Bezpieczeństwa Publicznego Komitetu Obywatelskiego¹⁵.

Kompetencje naczelnika Straży Obywatelskiej były znaczne:

- powoływanie i zwalnianie funkcjonariuszy SO,
- składanie cotygodniowych raportów do KO z działalności Straży i zorganizowanie kancelarii,
- rozdział zajęć, wyznaczanie pracy, stanowisk i dyżurów podwładnym oraz wydawanie im poleceń i rozkazów a także podawanie do publicznej wiadomości organizacji pracy,
- układanie miesięcznych budżetów i składanie z ich wykonania comiesięcznych sprawozdań Komitetowi,
- podział miasta na dzielnice (cyркуły) i wyznaczanie komisarzy cyркуlowych,
- wydawanie instrukcji dla SO oraz ustanawianie kar dla niższych funkcjonariuszy, które zatwierdzał Komitet Obywatelski.

Oprócz naczelnika, w skład SO wchodził: jego dwaj pomocnicy (komisarze). Z góry zakładano, że mogło ich być więcej w zależności od potrzeb¹⁶, kwatermistrz, naczelnik Straży Ogniowej¹⁷, najmniej 60 - 75 straż-

¹² Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół: Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Białej Podlasce, sygn. 87, k. 1.

¹³ Zob. też w: G. Welik, *Akta siedleckiej policji w AP Siedlce jako źródło do dziejów miasta* „Prace archiwalno-konserwatorskie na terenie województwa siedleckiego”, z. 10, Siedlce 1997, s. 137-138.

¹⁴ Archiwum Państwowe w Siedlcach, zespół Komendy Powiatowej Policji Państwowej w Siedlcach (dalej: APS, KPPP Siedlce), sygn. 1, k. 2.

¹⁵ Naczelnikiem Straży Obywatelskiej w Siedlcach był Antoni Piesiewicz. APS, KPPP Siedlce, sygn. 2, k.. 241, 581).

¹⁶ Pomocnikami Naczelnika SO w Siedlcach (Chefsgehilfen) byli: Szkultecki i Ślaski, APS, KPPP Siedlce, sygn. 1, k. 1.

¹⁷ O Siedleckiej Straży Ogniowej i jej współpracy ze Strażą Obywatelską i Komitetem Obywatelskim zob. w: R. Dmowski, *Straż Ogniowa Ochotnicza w Siedlcach (1915-1920)*, [w:] *Strażacy Podlasia w walce o niepodległość w 1918 roku 80 lat Ochotniczej*

ników (milicjantów)¹⁸, 10 sierżantów¹⁹ oraz stróże dzienni i nocni. W razie nieobecności naczelnika SO, jego obowiązki pełnił wyznaczony zastępca (pomocnik).

Czynności wykonywane przez SO były w zasadzie bezpłatne, jedynie za pracę techników i niższych funkcjonariuszy straży pobierano opłaty²⁰.

W celu usprawnienia pracy SO jej naczelnik dokonał podziału miasta na dzielnice. Na ich czele stał, wyznaczony przez naczelnika, honorowy opiekun dzielnicy (komisarz cyrkułowy).

Do jego obowiązków należało:

- sprawowanie ogólnego nadzoru nad porządkiem w danej dzielnicy
- przyjmowanie o każdej porze dnia i nocy „reklamacji” i skarg na łamanie prawa przez obywateli oraz członków Straży (milicji) i przekazywanie ich niezwłocznie naczelnikowi SO bądź Komitetowi Obywatelskiemu.

Podkomendnymi opiekuna dzielnicy byli dzielnicowi.

Wszyscy członkowie Straży nosili specjalne odznaki (opaski), zatwierdzone przez Komitet Obywatelski. Porządek dzielnic, nazwiska dzielnicowych i opiekunów dzielnic oraz miejsca ich zamieszkania i pełnienia dyżu-

---

Straży Pożarnej w Kotuniu, praca zbiorowa pod redakcją Arkadiusza Kołodziejczyka i Zbigniewa Todorskiego, Siedlce 1999, s. 57-78.

¹⁸ Na znajdującej się w APS liście członków SO umieszczono 79 nazwisk z czego 46 później (niestety niewiedomo kiedy) skreślono. Są to: Gozdek Aleksander, Kwaśniewski (skreślony-dalej: s), Słodziak, Kuszes (s), Międzyrzecki, Gozdek Paul, Woliński (s), Wrzosek (s), Dajnowski, Zbucki (s), Jankowski (s), Elert (s), Szapiro (s), Figurski (s), Piekart (s), Brzozowski, Modrzewski, Poszalski Stanisław, Poszalski Kazimierz (s), Zalewski Romuald (s), Drachły Mendel, Rogalski Franz (s), Domagała Konstantin, Tokorzniczy (s), Burie (s), Wysokiński (s), Zabzmann (s), Allag (s), Bursztyn (s), Kirschenbaum (s), Mroczek (s), Nasiłowski, Eszyk (s), Szgller (s), Madajewski, Tuchmacher, Kramarz, Murchenlein, Tarkowski, Izdebski, Młonek, Madajewski Stefan, Szefflan (s), Jakimiak, Halpern, Wieczorek (s), Antoniak, Zybert, Świniarski (s), Adameczyk, Stańczuk (s), Groch (s), Cukier (s), Myrcha (s), Domagała Stanislaus (s), Furewicz (s), Zadrożny (s), Szelimowski (s), Pióro (s), Dmowski (s), Bogusz, Międzyrzecki (s), Sulej, Młonek, Sadnicki (s), Jankowski, Drabic (s), Brodzik (s), Głuchowski, Domański (s), Goldberg (s), Altmann (s), Srebrnik (s), Chruściel, Dłuczak (s), Karolak, Krycki, Rosenbaum (s), Świtła i Zaborowski Ignacy. APS, KPPP Siedlce, sygn. 1.

¹⁹ Wspomniana lista zawiera także 23 nazwiska sierżantów (sergeanten). Są to: Bińkowski, Głowacki, Woźnicki, Szczygielski, Mążyński, Dąbrowski (s), Szapiro, Piasecki, Załęski, Barg, Sonnstein, Modrzurski, Byszewski, Samflik, Misiak, Szymborski, Izdebski, Izemberger, Konarzewski, Borkowski, Płachecki, Kołodzki i Brajczewski. Tamże.

²⁰ „Naczelnikowi wolno jednak czynić odstępstwa od tej zasady” - podaje dalej wspomniany Statut, APS, KPPP Siedlce, sygn.1, k. 21.

rów były podawane do publicznej wiadomości przez naczelnika SO.

Zadania i obowiązki SO określone zostały w II części statutu. Wśród nich wymienia się następujące:

- strzeżenie życia, mienia i zdrowia wszystkich bez wyjątku obywateli;
- zapobieganie przestępstwom;
- przeciwdziałanie zbiegowiskom;
- nadzór nad przestępcami, zdrowotnością, czystością miasta w porozumieniu z instytucjami sanitarnymi;
- wykonywanie czynności prawno-administracyjnych m.in. egzekwowanie wyroków sądowych i poleceń władzy administracyjnej oraz ściąganie podatków;
- pilnowanie cen produktów pierwszej potrzeby a także pilnowanie miar i wag.

Ponadto Straż Obywatelska posiadała jeszcze jedno, bardzo ważne uprawnienie. Było to prawo do aresztowania i rewizji ale tylko w przypadkach koniecznych. Każda taka czynność musiała być potwierdzona protokołarnie, z jednoczesnym złożeniem - tego samego dnia - protokołu do decyzji członka Sądu Obywatelskiego²¹. Ponadto art.12 statutu nakładał na obywateli obowiązek niesienia pomocy SO,²² zaś 14 dotyczył strażników i mówił o sumiennym wykonywaniu przez nich czynności służbowych i posłuszeństwie wobec przełożonych²³.

Jak już wspomniano, nad działalnością Straży Obywatelskiej w Siedlcach „czuwał” Komitet Obywatelski. Potwierdzają to zachowane archiwalia. Komitet zatwierdzał budżet dla Straży²⁴ ale także zlecał konkretne zadania. Potwierdza to m.in. w pismo KO z 1 grudnia 1915 r. skierowane do Straży, w którym nakazywano: „przysłanie do składu 2 baniek nafty, zarekwirowanej wczoraj na rogatce”²⁵. Innym razem KO polecał Straży przeprowadzić rewizję u niejakiego Judenglauba i zarekwirować u niego 58 worków kaszy jaglanej, które następnie - w równej ilości - winny być dostarczone do Ży-

²¹ Prawo do zatrzymania i przeszukania (rewizji) osób i rzeczy jest jednym z ważniejszych uprawnień współczesnej policji. Posiadanie takiego uprawnienia przez SO - formację porządkową - świadczy o profesjonalnym podejściu ówczesnych władz do problematyki ochrony spokoju w Królestwie.

²² Współcześnie obywatel ma także obowiązek poinformowania organów ścigania o zaistniałym przestępstwie (zob. Kodeks Postępowania Karnego, art. 256, paragraf 1 i 2.

²³ Ta swoista deklaracja sumiennej pracy i posłuszeństwa wobec przełożonych składała się w formie pisemnej deklaracji. APS, KPPP Siedlce, sygn. 1, k. 21 a.

²⁴ Na listopad 1915 roku uwzględniono w budżecie KO 1400 rubli na działalność Straży. Pieniądze z budżetu miały być przeznaczone m.in. na płace dla członków straży, funkcjonowanie kancelarii oraz na „drobne wydatki”. APS, KPPP Siedlce, sygn. 2, k. 581).

²⁵ APS, KPPP Siedlce, sygn. 2, k. 8.

dowskiego Komitetu oraz Składów Sekcji Żywnościowej KO²⁶.

Naczelnik Straży, poza wydawaniem instrukcji regulujących działalność podległej mu formacji porządkowej, określał także jej zadania w wydawanych przez siebie rozkazach. W jednym z nich - z 7 października 1915 r. - polecał podległym sobie funkcjonariuszom dbanie o prawidłowy przebieg handlu w miejscach do tego wyznaczonych, zapobieganie wykupywaniu artykułów żywnościowych oraz pilnowanie przestrzegania przepisów sanitarnych. W rozkazy niniejszym czytamy: „Polecam p.p. Członkom Straży Obywatelskiej m. Siedlec, aby odtąd bacznie śledzili za niedopuszczeniem do wykupywania przez przekupniów, przy wejściach do miasta artykułów żywnościowych. Wszelka sprzedaż i kupno odbywać się winny na rynkach i placach do tego przeznaczonych. Polecam również dopilnować, aby wszelkie artykuły spożywcze, jak mięso w jatkach, owoce, warzywa, jarzyny i pieczywo w sklepach, były przykrywane czystym muślinem”²⁷.

Z działalności swojej Komendant Straży (naczelnik) rozliczał się - co pewien okres - przed Komitetem Obywatelskim. W tym celu przedstawiał on Komitetowi sprawozdanie pisemne, w którym omawiał wykonane czynności. Np. w sprawozdaniu z 10 października 1915 r. naczelnik Straży Obywatelskiej m. Siedlec informował, m.in. o ukaraniu funkcjonariusza Straży za samodzielne pobieranie pieniędzy na poczet kar, o prowadzonych ostatnio sprawach²⁸ oraz o zarekwirowanych towarach przewożonych przez rogatki miasta²⁹.

Do zdań Straży należała także współpraca z organizacjami społecznymi. Jedną z takich organizacji - Towarzystwo Opieki nad Dziećmi - informowała Straż Obywatelską o niewłaściwym traktowaniu dziecka przez matkę. W piśmie z 10 stycznia 1916 r., wspomniane Towarzystwo, pisało, że „czuje się w obowiązku zakomunikować Straży Obywatelskiej, iż [...] niezamężna Jadwiga Michalak utrzymuje swą 9-cio miesięczną córkę Stefanię w wielkim nieporządku i bez należytej opieki. [W związku z tym - Z.S.] Zarząd Towarzystwa Opieki nad Dziećmi uprasza Straż Obywatelską o wywarcie swego wpływu, aby nazwana Jadwiga Michalak lub rodzice chrzestni [...] zajęli się dzieckiem troskliwiej, zapewniając mu należyłą opiekę, bez której dziecko nie będzie mogło utrzymać się przy życiu”³⁰.

²⁶ Zob. pismo Sekcji Żywnościowej Komitetu Obywatelskiego m. Siedlec do Naczelnika Straży Obywatelskiej z dnia 7 października 1915 roku. APS, KPPP Siedlce, sygn. 2, k. 116.

²⁷ APS, KPPP Siedlce, sygn. 2, k. 241.

²⁸ Wśród prowadzonych spraw wymieniano m.in. sprawy związane z obelgami, kradzieżą sztachet, koni, pieniędzy, kur. i zajęcia mieszkań. APS, KPPP Siedlce, sygn. 2, k. 56.

²⁹ Towarami zarekwirowanymi na rogatkach były m.in. papierosy - 1000 sztuk, mączka, mąka i makaron. Tamże.

³⁰ APS, KPPP Siedlce, sygn. 2, k. 10.

Zasygnalizowana powyżej działalność Straży Obywatelskiej w Siedlcach trwała do końca stycznia 1916 r. 1 lutego tegoż roku niemieckie władze okupacyjne w miejsce zlikwidowanej Straży Obywatelskiej powołały do życia Milicję Miejską (MM)³¹, organ porządkowy podlegający władzom samorządowym, uzależnionym od władz okupacyjnych. Faktycznie MM była organem wykonawczym magistratu, podporządkowanym burmistrzowi miasta. Była ponadto organem pomocniczym niemieckich władz okupacyjnych, wspierającym je w dziedzinie utrzymania porządku³². W przeciwieństwie do członków Straży Obywatelskiej, członkowie Milicji byli pracownikami zawodowymi, jednolicie umundurowanymi i uzbrojonymi (w białą broń) jak również finansowanymi przez Zarząd Miejski. Do podstawowych zadań milicji należało utrzymanie porządku na ulicach miasta, sprawowanie nadzoru policyjnego w dziedzinie sanitarnej, przemysłowej i budowlanej oraz prowadzenie czynności wykonawczych zleconych przez magistrat³³.

Zakres działania MM, pod względem terytorialnym, ograniczony był do obszaru miasta³⁴. Szczątkowe materiały archiwalne, odnoszące się do MM w Siedlcach, nie pozwalają na pełne odtworzenie jej obsady osobowej, struktury i działalności, umożliwiają jednak dość wierne odtworzenie stawianych przed nią zadań.

³¹ Powołanie do życia Milicji Miejskiej było wyrazem realizowania przez władze niemieckie polityki ścisłego podporządkowania sobie polskich organizacji społecznych (KO) i ich organów wykonawczych (SO), zastanych na zajętych terenach Królestwa w sierpniu 1915 r. Najszybciej zlikwidowano KO, bo już we wrześniu 1915 r. Zob. W. Szwarc, dz. cyt., s. 94. Spowodowane to było „niepomyślnym pod względem politycznym doświadczeniem jakie poczyniono z poszczególnymi komitetami”. Tamże. Komitet Obywatelski w Siedlcach zaprzestał działalności 4 listopada 1915 r., powstał zaś Magistrat i Rada Miasta. G. Welik, dz. cyt., s. 138.

Natomiast znacznie dłużej tolerowano działalność Straży Obywatelskiej bo do pierwszych tygodni 1916 roku. Wynikało to głównie ze względów czysto praktycznych, ponieważ SO w pierwszych tygodniach okupacji znacznie pomagała, szczupłym siłom okupanta, w utrzymaniu porządku publicznego na obszarze GGW. Jednak ten względny okres samodzielnej działalności SO w Siedlcach - na początku - skończył się w momencie stabilizacji zarządu okupacyjnego. Następowало to stopniowo. Instrukcją generalnego gubernatora z 16.X.1915 r. nakazano wojskowym gubernatorom stałą kontrolę i baczna obserwację SO. Tamże, s. 114. Innym pismem polecał on dokładne uregulowanie kompetencji straży i prowadzenie „surowego nadzoru” nad jej działalnością. Ostatecznie doprowadziło to do szeregu ograniczeń w działalności straży i (w praktyce) do likwidacji jej samodzielności. Tamże, s. 114-115; A. Misiuk, *Tworzenie się polskich organów policyjnych w okresie I wojny światowej (1914-1918)*, „Problemy Kryminalistyki”, 1987, nr 176, s. 251.

³² W. Szwarc, dz. cyt., s. 115.

³³ A. Misiuk, dz. cyt., s. 251; *Dziesięciolecie służby bezpieczeństwa...*, s. II.

³⁴ W. Szwarc, dz. cyt., s. 117.

Milicję Miejską powołano w Siedlcach w lutym 1916 roku³⁵, funkcjonowała zaś ona do początku 1919 roku³⁶. Na jej czele stał - podobnie jak w Straży Obywatelskiej - Naczelnik Milicji Miejskiej (Milizchef). Został nim Antoni Piesiewicz, b. naczelnik SO w Siedlcach³⁷, pomocnikiem naczelnika milicji mianowano Wacława Dąbrowskiego³⁸. A. Piesiewicz pełnił tę funkcję do 31 marca 1916 r., potem zastąpił go Wacław Dąbrowski³⁹. W skład siedleckiej MM wchodził także: sekretarz MM, komisarz kryminalny, st. dzielnicowi, dzielnicowi (sierżanci), przodownicy i posterunkowi. Wszyscy oni wywodzili się z ludności pochodzenia polskiego⁴⁰.

Tak samo jak za czasów SO, struktura MM opierała się na podziale administracyjnym miasta na dzielnice. Siedlce podzielono na sześć dzielnic. W każdej dzielnicy utworzono Dzielnicową Kancelarię MM a na szczęblu miasta Biuro Naczelne MM. Spełniało ono dość ważną rolę, m.in. wydawało instrukcje określające zakres czynności służbowych i specjalnych zleceń oraz doraźne polecenia do realizacji w dzielnicy⁴¹. Służba wykonawcza milicji dzieliła się na służbę wewnętrzną i zewnętrzną.

Służbę wewnętrzną wykonywało sześciu dzielnicowych (w tym jeden starszy), każdy w swojej dzielnicy. W zakres ich obowiązków wpisano sprawowanie dozoru sanitarnego i administracyjno-policyjnego w dzielnicy oraz egzekutywę: sądową, zarządu miasta i deputacji sądowej.

Służba zewnętrzna bazowała natomiast na posterunkach ulicznych, patrolach, rewizjach i aresztowaniach oraz wykonywaniu specjalnych zleceń wydawanych przez władze zwierzchnie. Służbę tę wykonywało trzech przodowników (w tym jeden starszy) i trzy sekcje liczące po 14 szeregowców każda.

Praca milicji oparta była na szczegółowej instrukcji MM oraz na regulaminie służby dla dzielnicowych (sierżantów)⁴² i przepisach obowiązujących na poszczególnych stanowiskach i miejscach pracy. Zaliczano do nich przepisy dotyczące:

- nadzoru nad aresztantami w areszcie MM,
- konwojowania aresztantów i więźniów

³⁵ APS, KPPP Siedlce, sygn. 1, k. 148-149.

³⁶ Zob. Dekret o organizacji Policji Komunalnej, „Dziennik Praw Państwa Polskiego”, 1919, poz. 98, art. 15; A. Misiuk, *Policja Komunalna - instytucja chroniąca bezpieczeństwo i porządek publiczny w początkach II Rzeczypospolitej (styczeń-czerwiec 1919 r.)*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW”, 1989, nr 2 (65), s.247.

³⁷ APS, KPPP Siedlce, sygn. 2, k. 519.

³⁸ APS, KPPP Siedlce, sygn. 2, k. 519.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ *Dziesięciolecie służby bezpieczeństwa...*, s. II.

⁴¹ APS, KPPP Siedlce, sygn. 22, k. 13, 21-22.

⁴² APS, KPPP Siedlce, sygn. 22, k. 20-21.

- oraz przepisy odnoszące się do służby na posterunku stałym w szpitalu żydowskim⁴³.

Regulamin dla dzielnicowych, przepisy obowiązujące milicjantów przy dozorcze aresztu MM, obowiązki na posterunkach i przy konwojowaniu więźniów ustanawiane były przez Naczelnika Milicji Miejskiej w Siedlcach⁴⁴. Określały one dość szczegółowo powinności i uprawnienia milicjantów oraz konsekwencje za ich nieprzestrzeganie.

Regulamin dla dzielnicowych, uchwalony 22 września 1916 roku, nakładał na dzielnicowego obowiązek dopilnowania aby w jego dzielnicy przestrzegano przepisów sanitarnych, administracyjnych i policyjnych. Swoje czynności wykonywał on poprzez codzienne obchody dzielnicy: rano (godzina 7) i wieczorem (godzina 18). Ponadto, w określonych godzinach pełnił dyżur w kancelarii MM, podczas którego załatwiał sprawy służbowe związane z dzielnicą. Ze swojej służby zdawał codziennie ustny raport a w razie potrzeby także na piśmie. Raport o łamaniu przepisów sanitarnych winien był złożyć do godziny 10, zaś w sprawach innych do godziny 12. Jeżeli dzielnicowy uzyskał ważne informacje o naruszeniu porządku publicznego po godzinach służbowych przekazywał je starszemu dzielnicowemu⁴⁵.

Z kolei przepisy odnoszące się do dozoru aresztu przy MM, mówiły o tym kto ma prawo osadzać i zwalniać osoby z aresztu, w jaki sposób milicjanci mają postępować przy „przyjmowaniu” aresztantów, ich wyprawianiu na spacer, kiedy mogą pozwolić na widzenie i podawanie jedzenia aresztowanemu⁴⁶. Podobnie uregulowane były obowiązki funkcjonariuszy MM przy konwojowaniu więźniów. Dowiadujemy się z nich, że: „Posterunkowy obowiązany jest prowadzić więźnia środkiem ulicy, uważać aby więzień lub aresztant nie rozmawiał z nikim na ulicy, aby nie podawano mu żadnego jedzenia, jak również żeby nie dawał sobie żadnych znaków z przechodzącymi ulicą ludźmi”. Ponadto więźniowie powinni być prowadzeni - prawie wszyscy - w kajdankach a konwojującemu funkcjonariuszowi nie wolno było prowadzić rozmów z osobami postronnymi. Po doprowadzeniu konwojowanego do miejsca przeznaczenia, posterunkowy otrzymywał pokwitowanie potwierdzające dostarczenie osoby konwojowanej⁴⁷.

Do zadań Milicji Miejskiej w Siedlcach należało także sprawowanie nadzoru nad siedleckimi prostytutkami. Nadzór ten wyrażał się w wyznaczaniu terminu badań lekarskich, prowadzeniu ich spisu, czy też ustanowieniu specjalnego posterunku milicyjnego w miejscu ich przebywania, tj.

⁴³ APS, KPPP Siedlce, sygn. 22, k. 3, 13 i 22-21.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ APS, KPPP Siedlce, sygn. 22, k. 20-21.

⁴⁶ Tamże, k. 22.

⁴⁷ Obowiązki przy konwojowaniu więźniów. APS, KPPP Siedlce, sygn. 22, k. 3.

Szpitalu Żydowskim⁴⁸. Spisy prostytutek były trojakiego rodzaju:

- na pierwszym znajdowały się prostytutki będące pod kontrolą milicji,
- na drugim prostytutki pozostające poza kontrolą milicji
- na trzecim umieszczano nazwiska kobiet podejrzanych o uprawianie prostytucji⁴⁹.

Do kompetencji Naczelnika Milicji Miejskiej - należało również wydawanie obywatelom zaświadczeń (świadcstw) „o moralności i praworzędności”⁵⁰. Sprawy dyscyplinarne określał regulamin służby MM - część ogólna, paragraf 18, lit. A, pkt. 12. W stosunku do posterunkowych, którzy dopuścili do ucieczki więźnia lub aresztanta, stosowano dość drastyczne środki a mianowicie natychmiastowe zwolnienie ze służby i oddanie pod sąd⁵¹. Przepisy o MM, mówiły także, w sposób ogólny, o zachowaniu się funkcjonariusza MM poza służbą⁵².

Magistrat m. Siedlce, jako organ kontrolny i nadzorujący działalność milicji, zlecał jej szereg zadań do wykonania, np. pismo nr 123 z 13 stycznia 1916 roku, skierowane do naczelnika milicji nakazywało mu sprawdzenie rodzin żydowskich przybyłych do Siedlec z Sokołowa.⁵³ Innym razem, zobowiązywano naczelnika do „sprawdzenia niektórych osób i czy aby prowadzi te osoby >>prawidłowy<< tryb życia”⁵⁴. Ponadto do zadań MM, nakładanych przez Magistrat, należało sprawdzanie zamożności niektórych osób, egzekwowanie należytego stanu sanitarnego w mieście⁵⁵, czy też zawiadamianie mieszkańców o mającym się odbyć szczepieniu przeciwko ospie⁵⁶. Magistrat występował również do milicji o sprawdzenie czy w danym lokalu zamieszkują osoby zgodnie z prawem⁵⁷, a także zwracał się z prośbą o do-

⁴⁸ APS, KPPP Siedlce, sygn. 125, k. 26 i 27.

⁴⁹ W APS znajdują się trzy listy siedleckich prostytutek z okresu I wojny światowej znajdują się na nich nazwiska 51 pań uprawiających nierząd w Siedlcach co, w stosunku do liczby mieszkańców miasta, stanowi wysoki odsetek. APS, KPPP Siedlce, sygn. 125, k. 26 i 27.

⁵⁰ Tamże, k. 80 - zob. pismo Mariana Okulińskiego, z 19 sierpnia 1918 r., zam. Siedlce ul. Alejowa 5, do Naczelnika Milicji „Uprzejmie proszę o łaskawe wydania mi świadectwa moralności i praworzędności w celu wstąpienia do K.P. Politechniki w Warszawie”.

⁵¹ Tamże.

⁵² „Poza służbą zawsze i wszędzie pamiętać o przyjętych na siebie obowiązkach służby obywatelskiej”, zob. Regulamin dla dzielnicowych (sierżantów), pkt. 9, APS, KPPP Siedlce, sygn. 22, k. 21.

⁵³ APS, KPPP Siedlce, sygn. 2, k. 57.

⁵⁴ APS, KPPP Siedlce, sygn. 1, k. 13 i 17.

⁵⁵ Tamże, k. 39, 47 i 49.

⁵⁶ APS, KPPP Siedlce, sygn. 2, k. 269.

⁵⁷ APS, KPPP Siedlce, sygn. 125, k. 82.

prowadzenie do magistratu niektórych ludzi⁵⁸. Poza tym, niektóre zadania Milicji Miejskiej w Siedlcach, zlecał Sąd Apelacyjny - Wydział Karny w Warszawie i Sąd Okręgowy w Siedlcach - Wydział Karny⁵⁹. Na wniosek prokuratora Sądu Okręgowego w Siedlcach, MM sporządzała spisy osób przybywających do miasta. Ponadto prokurator zalecał milicji przedsięwzięcia środków zapobiegających zakłóceniom spokoju publicznego i porządku w mieście. Tak było w przypadku strajku stróżów domowych, spośród których niektórzy dopuszczali się nadużyć w stosunku do swoich pracodawców. Na tę kwestię zwracał uwagę prokurator w piśmie z 2 stycznia 1919 roku skierowanym do naczelnika MM. Czytamy tam m.in.: „Dowiaduje się, że w związku ze strajkiem stróżów domowych, niektórzy strajkujący pozwalają sobie na najrozmaitsze ekscesy, gwałty, nadużycia w stosunku do chlebodawców, bądź też osób przez nich wynajętych, spełniających niezbędne posługi przy domu. Jakkolwiek więc wszelka ingerencja milicji do sprawy stosunku pieniężnego stróża do swego chlebodawcy nie powinna mieć miejsca, to jednak nie może ona patrzeć obojętnym okiem na zakłócenie spokoju publicznego i porządku w mieście i we wszystkich takich wypadkach winna przedsięwziąć środki leżące w jej mocy”⁶⁰.

W połowie października 1917 roku, pierwszy prokurator przy Królewsko Polskim Sądzie Okręgowym w Siedlcach, wystąpił z inicjatywą do naczelników powiatów w Siedlcach, Garwolinie i Sokołowie, utworzenia Milicji Powiatowych. Jednak jego propozycje, mimo poparcia naczelnika administracji, nie zyskały poparcia władz niemieckich. Tak więc, na terenie okupacji niemieckiej, funkcjonowały polskie formacje bezpieczeństwa przede wszystkim w miastach i przybierały one najczęściej miano Milicji Miejskich (Stadtmilitz).

Na podstawie przedstawionej powyżej krótkiej charakterystyki działalności Straży Obywatelskiej i Milicji Miejskiej w Siedlcach w okresie I wojny światowej należy stwierdzić, iż społeczeństwo tego miasta odpowiednio wykorzystywało sprzyjające okoliczności i powołało do życia, własne - polskie - formacje porządkowe, które w jego imieniu utrzymywały porządek w mieście. Formacje te miały charakter organizacji samorządowych, gdyż były początkowo organem wykonawczym polskiego Komitetu Obywatelskiego a później organu samorządowego. Co prawda podlegały w zakresie nadzoru władzom okupacyjnym niemieckim, niemniej jednak bezpośrednio nad ich organizacją i działalnością czuwały czynniki polskie. Pozwoliło to członkom tych formacji zdobyć odpowiednie doświadczenia, które zaowocowały następnie sprawnym powołaniem służby policyjnej w Siedlcach w momencie odzyskiwania niepodległości przez Polskę w listopadzie 1918 roku.

⁵⁸ APS, KPPP Siedlce, sygn. 1, k. 3.

⁵⁹ APS, KPPP Siedlce, sygn. 10, k. 32 i 37.

⁶⁰ Tamże, k. 40.